

حقوق نفت و گاز

(موضوعات و تحولات جدید)

دکتر محمدجواد جاوید

دانشیار دانشگاه تهران

دکتر حسن شاهمرادی

حقوق نفت و گاز دانشگاه تهران

نشر مخاطب

۱۳۹۵

سرشناسه	: جاوید، محمدجواد، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق نفت و گاز (موضوعات و تحولات جدید) / محمدجواد جاوید، عصمت شاهمرادی.
مشخصات نشر	: تهران : مخاطب، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۳۲۱ص: جدول، نمودار: ۱۴/۲۱×۳۱/۵ ه.س.م.
شابک	: 978-600-5750-27-0
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: قراردادهای نفت و گاز
موضوع	: قراردادهای نفت و گاز -- ایران
شناسه افزوده	: شاهمرادی، عصمت، ۱۳۵۷ -
رده بندی کنگره	: ۳۱۹۵K ج۲ / ۱۳۹۴
رده ی. سی. یو. بی	: ۳۴۳/۰۷۷۲
ماره کتابخانه سی ملی	: ۴۱۴۵۱۷۹

عنوان: حقوق نفت و گاز (موضوعات و تحولات جدید)

نویسنده: محمدجواد جاوید، عصمت شاهمرادی

صفحه‌آرا: لیلا کاظمی

طراح جلد: الهه کاظمی

ناشر: مخاطب

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۵

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۵۰۰ تومان

تلفن دفتر مرکزی: ۶۶۹۵۸۲۲۵ تلفن همراه: ۰۶۰۱۳۰۸۷۲۳۲

پایگاه اطلاع‌رسانی: www.mokhatabbook.com پست الکترونیکی: www.mokhatabbook1379@gmail.com

مراکز پخش و فروش:

۱. تهران، خیابان ۱۲ فروردین، بین روانمهر و نظری، بن‌بست حقیقت-پلاک ۴، واحد ۱، کتاب آوا. تلفن: ۶۶۹۷۴۴۴۵

۲. تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بازارچه کتاب، پلاک ۱۲، انتشارات چاپخش. تلفن: ۶۶۴۰۴۱۱۰

۳. تهران، خیابان انقلاب اسلامی، ابتدای منیری جاوید (اردیبهشت)، انتشارات بهینه. تلفن: ۶۶۹۵۵۰۸۱

فهرست اجمالی

علائم اختصاری

مقدمه	۱
فصل اول: شروط و بست محیطی در قراردادهای نفت و گاز ایران	۹
فصل دوم: عهده های خوب استانداردهای بین المللی صنعت نفت و گاز	۳۷
فصل سوم: چالش های ایران مدیریت های حقوقی و قراردادی صنعت نفت و گاز	۶۹
فصل چهارم: گاز شیل و امنیت انرژی اروپا	۱۰۵
فصل پنجم: قراردادهای بهره برداری مشترک	۱۲۹
فصل ششم: تنظیم قراردادهای حمل و نقل در صنعت نفت	۱۵۳
منابع و مأخذ	۲۰۱
نمایه	۲۱۱
فهرست تفصیلی	۲۱۷

مقدمه

امروزه حقوق نفت و گاز به یکی از شاخه‌های مهم و جذاب در رشته حقوق تبدیل شده است. اهمیت این شاخه از علم حقوق بیش از آنکه مدیون توسعه تکنولوژی و چالش‌های پیرامون آن باشد به سبب منازعات حقوقی است که در عمل بین طرف‌های سرگیر در صنعت نفت و گاز اتفاق می‌افتد. پیشرفت تکنولوژی، مباحث حقوقی و انتقال دانش فنی، گفتمان حقوق بشر و محیط‌زیست و امنیت آن، پیش از این موضوع این قراردادها و بسترهای یک توافق حقوقی منصفانه را دشوار کرده است. در سطح بین‌الملل، به موازاتی که دولت‌ها خود مسئولیت بخش بالادستی صنعت نفت و گاز خود را برعهده می‌گیرند به همان نسبت منازعات حقوقی پیرامون حوزه‌های داخلی و خارجی و ملی و بین‌المللی هم افزایش می‌یابد. حقوق نفت در این مقام گاهی فراتر از یک نظام حقوقی ملی و گاهی کمتر از یک نظام حقوقی خصوصی مربوط به شرکت تعریف می‌گردد. نوسانات قیمت نفت، دسترسی به شیوه‌های جدید بهینه‌سازی و برداشت از ذخایر نفت، گاز و نیز توسعه تکنولوژی استخراج نفت و گاز، امروزه منجر به سهولت، سرعت و کاهش هزینه در بخش بالادستی صنعت نفت و گاز شده است. در کتاب حاضر که دربرگیرنده شش موضوع مهم در بخش صنعت نفت و گاز است تلاش شده است تا آخرین داده‌های حقوقی در این خصوص در قالب مقاله، تحلیل و بعضاً ترجمه تقدیم خوانندگان گردد. هرچند این مجموعه با عنوان حقوق نفت و گاز نام نهاده شده است اما همچنان که در ذیل عنوان آن آمده است تنها توانسته است اهم موضوعات مرتبط را که طی چند سال اخیر دغدغه بخش حقوقی صنعت نفت بوده است را مد نظر قرار دهد. بخشی از این

دغدغه‌ها البته هنوز مستقیماً هم وارد فضای صنعت نفت جهان در حال توسعه مثل ایران نشده است اما گریزی از آنها نیست و دیر یا زود گریبانگیر ما نیز خواهند شد. لذا نوعی بررسی و دانش افزایی در این خصوص می‌تواند محقق حقوقی را برای تقویت توان علمی و عملی صنعت نفت و گاز ایران هم مدد رساند. حال به اجمال به معرفی فصول کتاب می‌پردازیم:

- فصل اول کتاب به بحث در خصوص ملاحظات حقوقی و قراردادی محیط‌زیست در قراردادهای نفتی و گازی ایران پرداخته است. هرچند استانداردهای سختگیرانه‌ای برای حفاظت از محیط‌زیست در صنعت نفت و گاز در سطح بین‌الملل وجود دارد، لیکن اکثر ذخایر نفتی از نظر جغرافیایی در کشورهای در حال توسعه قرار دارند که اغلب فاقد رژیم‌های لازم برای اعمال این استانداردها می‌باشند. در کشورهای توسعه یافته نیز، برآورد تکنولوژی‌های جدید همچون فرکینگ، ضرورت تدوین قوانین و مقررات لازم و انعکاس آن در قراردادهای مربوط به حفاری و توسعه مادن نفتی را ضروری ساخته است. این فصل، با بررسی تطبیقی قراردادهای نفتی، از جمله نسل سوم قراردادهای بای بک در حال اجرا و نسل جدید قراردادهای نفتی جمهوری اسلامی ایران (IPC)، شروط زیست‌محیطی مندرج در این قراردادها را، از لحاظ وجود ملاحظات و تضمین‌های حفاظت از محیط‌زیست طی عملیات مختلف اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری از ذخایر سیدر برپنی مطابق با استانداردهای بین‌المللی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.
- توجه به عرف‌های خوب و استانداردهای بین‌المللی صنعت نفت و گاز عنوان فصل دوم کتاب است. در این فصل تاکید شده که اکثر قراردادهای نفت و گاز حاوی شروطی است که براساس آن شرکت‌های عامل در مقابل شرکت‌های ملی نفت به انطباق عملیات خود با عرف‌های خوب صنعت و تبعیت از استانداردهای بین‌المللی متعهد می‌شوند. علیرغم فنی بودن

بسیاری از این استانداردها، استناد به آنها در قراردادهای نفت و گاز می‌تواند تبعات حقوقی خاصی داشته باشد که در این فصل مورد بررسی قرار می‌گیرد. این فصل پس از بررسی نحوه پیش‌بینی عرف‌های خوب صنعت در قراردادهای نفتی به صورت‌های مختلف صریح و ضمنی، و بحث در خصوص مشکلات حاصل از ارجاع به این استانداردها در مراحل مختلف، به ارائه راهکاری عملی و راه‌حلی در این زمینه می‌پردازد. ارائه مدل جامع مدیریت ریسک قراردادهای نفتی و پذیرش مسئولیت این امر توسط یک مرجع خاص در سطح بین‌الملل با یک نگرش جامع یکی از راهکارهای است که در این فصل مورد تأکید قرار می‌گیرد.

در فصل دوم، شش ای فراروی مدیریت‌های حقوقی و قراردادی صنعت نفت و گاز از منظر تحلیل قرار گرفته است. با توجه به اعداد و ارقام بالایی که در صنعت نفت و گاز در سطح بین‌الملل جابجا می‌شود، در انبوه مفاسد اقتصادی، بیشترین حجم فساد به قراردادهای نفت و گاز مربوط می‌شود. در کشور ایران نیز، با توجه به وابستگی کشور و منافع ملی به نفت، هرگونه کوتاهی در تنظیم قراردادهای نفت و گاز با شرکت‌های خارجی ممکن است برای ده‌ها سال ما را مدیون بیگانگان قرار بدهد. این در حالی است که دستاوردهای این فصل می‌تواند موجب افزایش اطمینان سرمایه‌گذاران و پیمانکاران بزرگ داخلی و خارجی گردد. این فصل با هدف بررسی آثار حقوقی فساد بر قراردادهای نفت و گاز، به بررسی اشکال مختلف بروز فساد در مراحل مختلف پیش، حین و پس از انعقاد قرارداد از جمله در برگزاری مناقصات، صلاحیت‌های اختیاری و مذاکره مجدد می‌پردازد. فرضیه اصلی آن است که در قراردادهای مبتنی بر فساد، طرف ایرانی می‌تواند با استناد به حقوق بین‌الملل، اصول قانون اساسی و قوانین عادی و با ادله متفاوتی از جمله

منافع عمومی پس از احراز فساد خواستار ابطال قرارداد شود. پس از بررسی نحوه پیش‌بینی، پیشگیری و مقابله با فساد در قوانین و مقررات، این فصل مشکلات و خلأهای کنونی را علیرغم وجود مکانیسم‌های نظارتی و قانونی بررسی می‌کند، و در نهایت پیشنهادهایی را در جهت احیا یا ابطال اینگونه قراردادها در جهت منافع عمومی و نیز راهکارهایی به منظور رفع یا کاهش معضل فساد در صنعت نفت و گاز ایران ارائه می‌دهد.

- فصل چهارم به مساله‌ای بسیار جدید در حوزه تحولات معاصر صنعت نفت می‌پردازد و تلاش می‌کند تا نشان دهد چگونه این مساله بر امنیت انرژی اروپا تاثیر گذارده است. در مقدمه این فصل، می‌خوانیم که چگونه در حالی که ایالات متحده آمریکا دارای منابع سرشاری از گاز است، اروپا نیز به واردات گاز است. بحران اوکراین به نگرانی‌های فزاینده در خصوص امنیت عرضه گاز در اتحادیه اروپا دامن زده است. به درخواست شورای اروپا، کمیسیون اروپا این شرایط را بررسی کرده، و به انتشار «استراتژی امنیت انرژی اروپا» پرداخته است. در میان سایر عناصر، این استراتژی به‌ویژه هرچه بیشتر انرژی در اروپا و منابع خارجی متنوع تمرکز می‌کند. این فصل به این سوال می‌پردازد که آیا و به چه میزان گاز شیل می‌تواند به امنیت انرژی در اروپا کمک کند. برخی از مناطق اروپا دارای منابع سرشاری از گاز شیل هستند، اما بررسی‌های بیشتری باید انجام شود که آیا آنها به حد تجاری‌سازی خواهند رسید یا خیر. بیشتر تحلیلگران پذیرفته‌اند که به سبب شرایط متفاوت زمین‌شناسی و ضرورت پرداختن به مسائل زیست‌محیطی و پذیرش عمومی، گاز شیل در اروپا گران‌تر از آمریکا خواهد بود. گاز شیل مسائل کوتاه‌مدت امنیت انرژی را حل نخواهد کرد چرا که اکتشاف و

توسعه بین ۵ تا ۱۵ سال به طول خواهد انجامید. در هر حال، حجم تولید اروپا را در گاز خودکفا نمی‌کند، اما در کاهش قیمت گاز مؤثر خواهد بود. افزایش تولید گاز شیل در امریکا تا به حال منجر به کاهش قیمت جهانی گاز از طریق کاهش تقاضای امریکا برای گاز طبیعی مایع (ال ان جی) شده است. صادرات آینده گاز از امریکا نیز به این روند کمک خواهد کرد، اما قیمت گاز صادراتی به دلیل هزینه حمل و نقل ال ان جی بیش از قیمت داخلی آن در امریکا خواهد بود. به علاوه، بسیاری از تحلیلگران بر این باورند که صادرات گاز شیل امریکا به بازارهای آسیا خسارت در قیمت‌ها در آسیا بیش از اروپاست که در آن منابع سرشار سنتی گاز در خط لوله‌ها با ال ان جی رقابت می‌کنند. تحلیلگران بر این باورند که بررسیه یکی از تأمین‌کنندگان مهم اتحادیه اروپا باقی می‌ماند.

- فصل پنجم به بحث پیرامون قراردادهای بهره‌برداری مشترک می‌پردازد. همچون بسیاری از توافق‌های قراردادی، میان طرفین یک قرارداد بهره‌برداری مشترک نیز زمینه‌های متعددی برای بروز اختلاف وجود دارد. این فصل به بررسی مسائلی می‌پردازد که برای طرفین حساسیت خاصی داشته و ممکن است منجر به اختلاف شود. در این فصل همچنین به بحث در خصوص نحوه محدود کردن ضمانت‌های اشی از این اختلافات از طریق تنظیم یک قرارداد مناسب می‌پردازد. پرداختن به این مسائل از طریق تنظیم قراردادی مناسب موجب کاهش دامنه اختلافاتی می‌گردد که بعدها ممکن است میان طرفین یک سرمایه‌گذاری مشترک ایجاد شود.

- حمل ال ان جی با ریسک‌های متعددی همراه است و از آنجا که پروژه‌های ال ان جی نیازمند سرمایه‌گذاری عظیمی هستند، عدم ایجاد

یک سیستم جامع مدیریت ریسک، بخصوص در عملیات مرتبط با حمل و نقل این کالا، می‌تواند عواقب مالی سهمگینی داشته باشد. همانطور که هدف از مدیریت ریسک کاهش یا پیشگیری از حوادث نامطلوب از طرق و با وسایل مختلف است، مدیریت حقوقی و قراردادی ریسک نیز می‌تواند به عنوان ابزاری برای مواجهه با ریسک‌های حمل و نقل ال‌ان‌جی مورد استفاده قرار گیرد، و این امر هدف اصلی فصل ششم را تشکیل می‌دهد. این فصل در جستجوی ارائه برخی از مفاد و شروط قراردادی است که به نحو احسن می‌توانند ریسک‌های مربوطه را مدیریت کنند. بندهای ارائه شده در این فصل به دقت از منابع متعدد این صنعت استخراج شده و نماینده مفاد مرتبط با حمل ال‌ان‌جی در زنجیره تأمین ال‌ان‌جی می‌باشند. لازم به ذکر است که با توجه به گستره قراردادهای حمل و نقل ال‌ان‌جی نسبت به سایر قراردادهای حمل و نقل در صنعت نفت و گاز، بسیاری از ریسک‌هایی که در این فصل ارائه و راهکارها، که به صورت مفاد قراردادی پیشنهاد می‌شود، قابل استفاده در سایر قراردادها نیز می‌باشند. فصل ششم بر این فرض استوار است که در مدیریت حقوقی و قراردادی ریسک در حمل و نقل ال‌ان‌جی، سناریوهای متعددی مورد بررسی قرار می‌دهند که می‌بایست پیش از تنظیم این قراردادها پیش بینی شوند. هر چه سناریوهای بیشتری مدنظر قرار بگیرند، فهرست‌بندهایی که مورد استفاده وکلای ال‌ان‌جی و مدیران قراردادها قرار می‌گیرد جامع‌تر خواهد بود. توجه به توزیع ریسک بر مبنای مذاکرات قراردادی، از آنجا که اغلب قراردادها در صنعت حمل و نقل نفت و گاز در حمل و نقل به صورت فرم است هر شخصی که ابتکار تنظیم فرم را داشته باشد، به صورت مناسب تری ریسک را به نفع خود توزیع می‌کند. از این رو، ضروری است که وکلایی که قصد کسب تخصص در تنظیم قراردادهای ال‌ان‌جی را

دارند، تمامی این ریسک‌ها را در سناریوهای گوناگون پیش بینی و بندهایی از قرارداد را به هر یک از این سناریوها تخصیص دهند، تا بتوانند به نحو جامع‌تری ریسک‌های مربوطه را ارزیابی و کنترل کنند. البته این مهم، موضوع وسیعی را در بر می‌گیرد و این فصل تنها بر برخی از موضوعات تمرکز می‌کند که عبارتند از: ریسک عدم انطباق کدتی حمل‌ال ان جی، مشکلات فنی، تأخیرات، مسؤولیت و خسارات، فورس مازور. با این هدف، این فصل به دو بخش اصلی تقسیم می‌شود؛ در بخش اول، به توضیح مفاهیم اصلی پرداخته و ضرورت ایجاد یک بانک داده حاوی مجموعه جامعی از ریسک‌های موجود در حمل و نقل را از جی همراه با پاسخ‌های حقوقی و قراردادهای مرتبط را تبیین می‌کند. در بخش دوم، تعدادی از قراردادهای حمل‌ال ان جی و نیز بخش‌های مرتبط با حمل‌ال سائر ترتیبات و قراردادهای مرتبط با ال ان جی را بررسی کرده و در پیاسی کوچک یک مدیریت حقوقی و قراردادی ریسک در قراردادهای حمل‌ال ان جی را انجام می‌دهد.